

Complexnummer: 512708

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

De Paltz

Aantal complexonderdelen

4

Monumentnummers van complexonderdelen

512709, 512710, 512711, 512712

Woonplaats

Soest

Gemeente

Soest

Provincie

Utrecht

Hoofdadres van hoofdobject

Landgoed de Paltz 1, 3768 MZ Soest

Complexomschrijving

Inleiding

De ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied waarop in de negentiende eeuw de HISTORISCHE BUITENPLAATS De Paltz is gesticht gaat volgens bronnen terug tot het jaar 1399 toen in opdracht van de St. Paulusabdij te Utrecht, die de gronden in bezit had, werd begonnen met het afgraven van het veen, waarna het gebied werd verkaveld in rechthoekige percelen. Het gebied stond toen bekend onder de naam 'Grote Eng'. (De reden waarom een relatief klein, geïsoleerd gebied werd ontgonnen is vooralsnog niet bekend). Op de zeventiende-eeuwse kaart van du Roy komt aan de noordzijde van het ontgonnen gebied een vijftal hofsteden voor. Op de topografische kaart van 1847 staat op nagenoeg dezelfde plaats als op de kaart van du Roy een boerderij onder de naam 'De Pals' getekend. Deze naam stamt vermoedelijk van een groep Duitse boeren die zich hier omstreeks 1775 gevestigd moet hebben. Deze groep vertrok weer aan het begin van de negentiende eeuw. Sinds 1860 was het gebied in handen van jonkheer Ram, statenlid der Utrechtse Provinciale Staten en stichter van de buitenplaats. De exacte stichtingsdatum van de buitenplaats is 1 mei 1867, toen de zevenjarige zoon van Ram, J.A.P.L. Ram de eerste steen legde van het landhuis. Met de aanleg van het park is vermoedelijk gelijktijdig of vlak hierna begonnen. De topografische kaart van 1872 toont een landschappelijke aanleg, zodat de aanleg van het park in ieder geval vóór 1872 voltooid moet zijn. Aan wie Ram de opdracht heeft gegeven het terrein in een landschapspark te veranderen, is niet met zekerheid te zeggen. In de literatuur wordt H. Copijn als mogelijk ontwerper genoemd, maar tekeningen en bronnen ontbreken. De weergegeven situatie van 1872 laat een dicht bebost terrein zien, waarin de middeleeuwse verkaveling nog gedeeltelijk te herkennen is. Het park is door middel van een lange, van oost naar west lopende beukenlaan in twee

praktisch gelijke helften verdeeld. Halverwege deze oprijlaan is aan de zuidkant het landhuis gebouwd. In de directe omgeving van het landhuis is een landschappelijke aanleg gerealiseerd met boom- en struikgroepen en slingerpaden. Recht tegenover het landhuis is een zichtlaan in noordelijke richting aangelegd die voor de boerderij 'De Pals' eindigt. De laan is aan weerszijden met vier rijen bomen beplant. Ter weerszijden hiervan bevinden zich weidegebieden. In 1872, vermoedelijk kort na de totstandkoming van het huis en de parkaanleg, is de buitenplaats verkocht aan jonkheer L. Rutgers van Rozenburg. Deze gaf in 1876 tuinarchitect L.A. Springer de opdracht het park in kaart te brengen en een gedeeltelijke reorganisatie door te voeren. Deze tekening is in 1994 teruggevonden en geeft een situatie weer, die vergelijkbaar is met de situatie op de topografische kaart van 1872. In tegenstelling tot de situatie op deze komt op de tekening van Springer ten noorden van de oprijlaan een koetshuis voor, welke dan ook vermoedelijk in de periode 1872-1876 is gebouwd. De overige bijgebouwen, zoals de nieuwe boerderij 'De Pals', en een aantal dienstwoningen langs de noordzijde van het Heeserspoor kunnen op grond van stijlovereenkomsten met het koetshuis in dezelfde periode 1872-1876 gedateerd worden. Hiervan is de boerderij in de middenas aan de noordzijde gemeentelijk monument. De reorganisatie van de Springer heeft onder meer betrekking de toevoeging van een doolhof. Ook hiervan bestaat een tekening met de aantekening 'herplant en vergroot in 1883-1884'. In het centrum van de doolhof lag een hermitage of kluizenaarsgrot, waarin een cementen beeld van een monnik met een kruis voor zijn borst was gezeten. In zijn andere hand hield hij een open geslagen boek vast. De hermitage bestaat nog steeds maar verkeert in zeer bouwvallige staat. De doolhof is nagenoeg door het kappen der beuken verdwenen.

In 1922 is de buitenplaats verkocht aan de heer J. van der Krol, die van de aanwezige bossen zogenaamde productiebossen heeft gemaakt. Na de Tweede Wereldoorlog verkocht Krol delen van het bezit waardoor de buitenplaats in verschillende handen kwam, hetgeen de beheersproblematiek aanzienlijk heeft vergroot. Deze situatie heeft tot het begin van de jaren negentig geduurd. Mede door achterstallig onderhoud is het park na de oorlog sterk in kwaliteit achteruit gegaan. Sinds de jaren tachtig heeft de eigenaar van het koetshuis de eerder verkochte stukken grond voor het grootse deel weer teruggekocht. Thans (1998) is het te beschermen terrein in bezit van twee eigenaren. Het koetshuis is gerestaureerd en doet tegenwoordig dienst als woning. Het meest zuidelijk deel van het terrein, waar oorspronkelijk een heuvel van bijna vijftig meter hoog lag, is de afgelopen decennia door zandafgravingen in een diepe kuil veranderd. Het betrof hier een gebied zonder een landschappelijk aangelegde structuur en is derhalve voor bescherming van ondergeschikt belang.

Omschrijving

De historische buitenplaats De Paltz is gelegen langs de westzijde van de Van Weerden Poelmanweg die tevens de oostgrens vormt. Het complex wordt in het noorden begrensd door de Heeserspoor-Westzijde, in het westen door de Paltzweg en in het zuiden door de kavelgrens van perceelnummer D 4381. De buitenplaats bestaat uit de volgende complexonderdelen:

1. landhuis
2. koetshuis
3. parkaanleg
4. hermitage

De historische parkaanleg (complexonderdeel 3) vormt het bindende element waarbinnen de verschillende

complexonderdelen zijn gelegen. Het in hoofdvorm rechthoekige terrein wordt ten noorden van de middenas door middel van een oost-west lopende beukenlaan in twee helften gedeeld. De entree van de oprijlaan bevindt zich aan de oostzijde (Van Weerden Poelmanweg). Ongeveer na 1/4 lengte bevindt zich aan de noordzijde het koetshuis (complexonderdeel 2), terwijl ongeveer halverwege ten zuiden bij een open ruimte het landhuis (complexonderdeel 3) is gesitueerd. De hermitage (complexonderdeel 4) bevindt zich iets verder ten noorden van de oprijlaan.

Waardering

De historische buitenplaats De Paltz is van algemeen belang vanwege de cultuur- en architectuurhistorische waarde als representatief voorbeeld van een in het derde kwart van de 19de eeuw aanlegde buitenplaats met bijbehorende bijgebouwen en parkaanleg. Tevens is het van belang vanwege de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied, welke teruggaat tot het eind van de veertiende eeuw toen het ontgonnen en verkaveld is. De buitenplaats is tuinarchitectuurhistorisch van belang vanwege de 19de-eeuwse landschappelijke aanleg, die in hoofdvorm nog goed herkenbaar is, evenals de integratie daarvan van de oorspronkelijke middeleeuwse verkavelingsstructuur. Bovendien is de parkaanleg van belang voor het oeuvre van de tuinarchitect L. Springer. De verschillende complexonderdelen zijn in hoofdvorm, materiaalgebruik en detaillering vrij gaaf bewaard gebleven. De buitenplaats heeft intrinsieke ensemblewaarde door de stilistische, functionele en ruimtelijke samenhang van de verschillende complexonderdelen, afgestemd op de landschappelijke parkaanleg.

Monumentnummer*: 512709

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 14 maart 2000
Kadaster deel/nr: 11341/13

*Monumentnaam***

De Paltz

Complexnummer

512708

Complexnaam

De Paltz

*Woonplaats**

Soest

*Gemeente**

Soest

*Provincie**

Utrecht

*Straat**

Landgoed de Paltz

*Nr**

2

*Toev.**

*Postcode**

3768 MZ

*Woonplaats**

Soest

Situering

Locatie

*Kadastrale gemeente**

Soest

*Sectie**

D

*Kad. object**

Appartement

Grondperceel

5125

*Rijksmonumentomschrijving***

Omschrijving

Een evenwijdig langs de oprijlaan (noordelijke zijde) gelegen KOETSHUIS uit omstreeks 1870 is in chalêtstijl uitgevoerd. Het éénlaags gebouw heeft een rechthoekige plattegrond onder een met leien in maasdekking gedekt samengesteld zadeldak, bestaande uit het zadeldak van het hoofdvolume waarop haaks het zadeldak van het risaliet is gezet. De dakranden zijn aan de onderzijde met gesneden windveren afgewerkt en de hoeken hebben pironen. Aan de lange gevelzijden worden de dakschilden door houten decoratief gesneden schoren ondersteund. De windveren zijn uitgevoerd met decoratief hangend zaagwerk, nokpironen, makelaars en hanenbalken. De uit grauwe baksteen opgetrokken gevels hebben keperboogvormige gevelopeningen. Ter hoogte van het raamkalf is een uitstekende rollaag gemetseld die boven de vensters de keperboog volgt. De gevelhoeken worden geaccentueerd door een gemetselde, vlakke liseen. De topgevels zijn onder de dakranden voorzien van een gemetseld, getrapd fries. De vensters zijn voorzien van luiken, welke eveneens als de deuren opgeklampt zijn.

De symmetrisch ingedeelde voorgevel (zuid) van drie traveeën heeft een middelrisaliet met een puntgevel onder een steekkap. In het midden is een dubbele opgeklampte koetsdeur geplaatst. Rechts van het risaliet bevindt zich onder een luifel de toegang tot wat nu de woning is. Links is in de gevel een venster gezet. De rechter zijgevel heeft op de begane grond twee vensters en één venster op de verdieping. De linker zijgevel heeft een symmetrisch

indeling met een in het midden geplaatste deur, geflankeerd door een venster, welke oorspronkelijk toegang gaf tot de dienstwoning. Op de verdieping zijn drie vensters gezet.

N.B. Voor de vier vensterassen brede achtergevel is in 1990 een serre onder lessenaarsdak geplaatst, welke voor de bescherming van ondergeschikt belang is.

Waardering

Het voormalige koetshuis is van algemeen belang vanwege de cultuur- en architectuurhistorische waarde als karakteristiek voorbeeld van een koetshuis in chaletstijl uit het derde kwart van de 19de eeuw. Het is een ruimtelijke en functioneel onderdeel van de buitenplaats en als zodanig ook van belang voor de ontwikkelingsgeschiedenis ervan en heeft ensemblewaarde met de overige complexonderdelen. Het koetshuis is vrij gaaf in hoofdvorm, materiaalgebruik en detaillering.

Hoofdcategorie

Kastelen, landhuizen en parken

Subcategorie

Bijgebouwen kastelen enz.

Functie

Koetshuis(L)

Monumentnummer*: 512710

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 14 maart 2000
Kadaster deel/nr: 11341/13

*Monumentnaam***

De Paltz

Complexnummer

512708

Complexnaam

De Paltz

*Woonplaats**

Soest

*Gemeente**

Soest

*Provincie**

Utrecht

*Straat**

Landgoed de Paltz

*Nr**

1

*Toev.**

*Postcode**

3768 MZ

*Woonplaats**

Soest

Situering

Locatie

*Kadastrale gemeente**

Soest

*Sectie**

D

*Kad. object**

Appartement

Grondperceel

5114

*Rijksmonumentomschrijving***

Omschrijving

Vrijstaand WOONHUIS op rechthoekige plattegrond is een landhuis in een Franse eclectische stijl uit 1867, bestaande uit een souterrain en twee bouwlagen, met een latere gewijzigde derde bouwlaag in het middenrisaliet (oorspronkelijk een lage zolderverdieping) onder een plat dak. Alle gevels zijn gepleisterd en voorzien van lisenen met casement invulling, een cordonlijst tussen de eerste en tweede bouwlaag en worden boven een geprofileerde lijst afgesloten door een uitkragende daklijst. De aan de bovenzijde getoogde gevelopeningen hebben een geprofileerde omlijsting en zijn voorzien van stolpdeuren of stolpramen met bovenlicht, op de verdieping geflankeerd door persiennes. De vensters in de later toegevoegde derde bouwlaag zijn rechthoekige en hebben geen omlijsting. De voorgevel (noord) aan tuinzijde is een lijstgevel van vier vensterassen breed met een middenrisaliet van twee vensterassen. Vóór de gevel is boven het souterrain een grote veranda geplaatst die breder is dan de gevel van het landhuis en wordt overdekt door een balkon dat qua vorm identiek is aan de veranda. Het balkon wordt gesteund door negen ranke gietijzeren gecanneleerde zuilen. Zowel veranda als balkon zijn voorzien van een vermoedelijk niet origineel houten hekwerk met platte balusters. De achtergevel (zuid) is een lijstgevel van vijf vensterassen breed met een middenrisaliet van drie vensterassen. Het middenrisaliet heeft een kleinere voorsprong dan het middenrisaliet in de voorgevel. In het midden ervan is de hoofdingang geplaatst, bereikbaar via een hardstenen, vijftredige bordestrap. Op de verdieping is vóór het risaliet een balkon gezet, rustend op vier zwaar

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

uitgevoerde gecanneleerde Dorische zuilen. Het balkon dient tevens als afdak voor de eronder gelegen ingangspartij. De zijgevels zijn twee vensterassen breed.

De indeling der vertrekken is voor een groot deel gewijzigd en derhalve voor bescherming van ondergeschikt belang. Dit geldt ook voor de later gewijzigde en verhoogde derde bouwlaag op het middenrisaliet.

Waardering

Als hoofdonderdeel van de buitenplaats De Paltz is het landhuis van algemeen belang vanwege de cultuur- en architectuurhistorische waarde als herkenbaar voorbeeld van een landhuis uit het derde kwart van de 19de eeuw in een Frans eclectische stijl, alsmede vanwege de ontwikkelingsgeschiedenis van de buitenplaats. Tevens heeft het grote ensemblewaarde vanwege de ruimtelijk, functionele en stilistische relatie tot het park, de zichtassen op het huis en de overige complexonderdelen. Het landhuis is wat het exterieur betreft vrij gaaf in hoofdvorm, het materiaalgebruik en de detaillering.

Hoofdcategorie

Kastelen, landhuizen en parken

Subcategorie

Kasteel, buitenplaats

Functie

Landhuis

Monumentnummer*: 512711

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 14 maart 2000
Kadaster deel/nr: 11341/13

*Monumentnaam***

De Paltz

Complexnummer

512708

Complexnaam

De Paltz

*Woonplaats**

Soest

*Gemeente**

Soest

*Provincie**

Utrecht

*Straat**

Landgoed de Paltz 1

*Nr**

*Toev.**

*Postcode**

3768 MZ

*Woonplaats**

Soest

Situering

Bij

Locatie

*Kadastrale gemeente**

Soest

*Sectie**

D

*Kad. object**

Appartement

Grondperceel

4594

Soest

D

5121

Soest

D

4593

Soest

D

5125

Soest

D

4263

Soest

D

5120

Soest

D

5127

Soest

D

4374

Soest

D

5128

Soest

D

5114

Soest

D

5328

Soest

D

5329

*Rijksmonumentomschrijving***

Omschrijving

Het huidige gebied van het de beschermen PARKAANLEG van de buitenplaats De Paltz wordt aan de noordzijde begrensd door de Heezerspoor, aan de westzijde door de Paltzerweg, de zuidgrens wordt bepaald door de afgraving en wordt grotendeels aangegeven door een groenstrook van bomen en struiken. De oostgrens volgt de

perceelsgrens ten oosten van het 'Herdershuis'. Ten noordoosten van het koetshuis loopt de grens in de richting van de Van Weerden Poelmanweg, volgt deze in zuidelijke richting tot voorbij de oprijlaan, waarna het in westelijk richting langs de perceelsgrens loopt. De begrenzing is voor het grootste deel gebaseerd op de tekening van L.A. Springer uit 1876. In de jaren '90 van de 20ste eeuw is na jarenlang achterstallig onderhoud het park opgeknapt door onder andere snoeiwerkzaamheden. De algemene structuur van het terrein wordt mede bepaald door de rechthoekige verkaveling uit de middeleeuwen die voor een deel in het ontwerp is gerespecteerd. Met name de loop van de lanen zijn hierop gebaseerd, maar ook een aantal secundaire paden in het noordwestelijk deel van het park lijken het oude verkavelingspatroon te volgen. Ook de plaatsing van het landhuis, in de zichtlijn van de boerderij de Paltz (gemeentelijk monument), is deels gebaseerd op de oude structuur. De relatieve vlakheid van het terrein is eveneens te herleiden naar de middeleeuwse ontginning. De eerste landschappelijke aanleg dateert uit 1867-1872 en wordt toegeschreven aan H. Copijn. Na 1876 vond een reorganisatie plaats door L. Springer, waarbij het o.a. een doolhof met hermitage (1883) toevoegde. De hoofdoprijlaan deelt het terrein in een noordelijke helft en een aanmerkelijk kleinere zuidelijke helft. De hoofdentree van deze laan ligt aan de Van Weerden Poelmanweg. Een nieuw toegangshek geeft toegang tot een lange rechte oprijlaan die aan weerszijden met beuken is beplant. Deze hoofdoprijlaan doorsnijdt het gehele terrein en eindigt bij de Paltzerweg, waar een tweede ingang is. (Sinds 1993-1994 is deze laan met klinkers in een waaiermotief bestraat.) De oprijlaan voert na ongeveer honderdvijftig meter langs het koetshuis dat aan de noordzijde van de laan ligt. Ten oosten van het koetshuis liggen aan weerszijden van de laan naaldbossen bestaande uit Grove dennen, Corsicaanse dennen, Douglassparren. Ook percelen met beuken, en (Amerikaanse) eiken komen hier voor. Tegenover het koetshuis, aan de overzijde van de laan, ligt een symmetrisch aangelegd gazon terwijl aan de achterzijde van het koetshuis een dierenweide is aangelegd. Deze nieuwe elementen hebben echter geen storende invloed op de oorspronkelijke parkopzet. Halverwege de oprijlaan ligt aan de zuidzijde een V-vormige terrein rond het landhuis met een landschappelijke aanleg, waarbij solitair staande bomen (waaronder een sequoia) en/of boom/struikgroepen de dieptewerking naar en van het huis versterken. Naar het huis loopt een dubbele oprijlaan van waaruit diverse slingerpaden lopen. Ten oosten van de dubbele oprijlaan en ten noorden van de hoofdoprijlaan bevindt zich een berceau. De noordelijke helft van het park wordt in twee delen van praktisch gelijke grootte gesplitst, door middel van een zichtlaan die vanaf de oprijlaan van het landhuis in noordelijke richting loopt. Deze laan, aan beide zijden met vier rijen beukenbomen beplant, eindigt bij boerderij 'De Paltz', die van oorsprong bij de buitenplaats hoort, maar thans in bezit is van een andere eigenaar. Ter weerszijden van de zichtlaan liggen weidegebieden die in het midden door een bosstrook in twee gelijke delen gesplitst wordt. Deze weidegebieden en de oprijlaan zijn grotendeels gebaseerd op de middeleeuwse verkavelingsstructuur. Meer naar het westen, aan de noordzijde van de oprijlaan, bevinden zich de restanten van de doolhof van haagbeuken zoals deze door L.A. Springer in 1883 ontworpen/vergroot is. Het doolhof had een rechthoekige patroon dat naar het midden toe in een spiraalvorm veranderde. In het centrum van de doolhof bevindt zich een zogenaamde hermitage (complexonderdeel 4). Het westelijk deel van het park bestaat voor het grootste deel uit naaldbossen met voornamelijk een recht padenpatroon.

Waardering

De historische parkaanleg van de buitenplaats De Paltz is van algemeen belang vanwege de cultuur- en tuinhistorische waarde als in structuur en deels ook in details gaaf bewaard gebleven 19de-eeuwse parkaanleg in landschapsstijl, waaronder de tuinaanleg rond het landhuis met zichtassen, de parkbossen met slingerpaden en rechte paden, weidegronden (oorspronkelijk landbouwgronden) en restanten van een doolhof met hermitage. Tevens heeft het park waarde door ontstaansgeschiedenis van het terrein, dat als middeleeuwse ontginningsgebied

tot de stichting van de buitenplaats in 1860 als landbouwgrond in gebruik is geweest. De parkaanleg is van belang als onderdeel in het oeuvre van L.A. Springer die in 1876 en 1884 een herinrichting uitvoerde. De parkaanleg heeft hoge landschappelijke en ensemblewaarde door de bijzondere ruimtelijke relatie die in de vorm van de diverse zichtassen en de dieptewerking is gecreëerd met de overige complexonderdelen.

Hoofdcategorie

Kastelen, landhuizen en parken

Subcategorie

Tuin, park en plantsoen

Functie

Historische aanleg

Monumentnummer*: 512712

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 14 maart 2000
Kadaster deel/nr: 11341/13

Complexnummer

512708

Complexnaam

De Paltz

*Woonplaats**

Soest

*Gemeente**

Soest

*Provincie**

Utrecht

*Straat**

Landgoed de Paltz

*Nr**

1

*Toev.**

*Postcode**

3768 MZ

*Woonplaats**

Soest

Situering

Bij

Locatie

*Kadastrale gemeente**

Soest

*Sectie**

D

*Kad. object**

Appartement

Grondperceel

5128

*Rijksmonumentomschrijving***

Omschrijving

Een in een voormalig door L.A. Springer ontworpen doolhof gelegen HERMITAGE of kluizenaarsgrot stamt vermoedelijk uit 1883-1884. Het object is samengesteld uit sintels, baksteen, slakken en onregelmatig gevormde stenen die met behulp van cement tot een grot zijn samengevoegd. Het dak, dat voor een groot deel is ingestort, wordt gedragen door spoorrails.

In het midden van de grot is van het hierboven genoemde materiaal een pijler gemetseld die het dak ondersteunt. Achter deze pijler bevindt zich een beeld van een zittende monnik, waarvan het hoofd ontbreekt. De monnik houdt met een hand een kruis voor de borst, terwijl hij in zijn andere hand een boek vasthield.

De grot stond in het centrum van de doolhof. Op het dak zat een waterreservoir, die als bezoekers nadat zij de doolhof hadden doorlopen en de grot waren binnengetrepen, opgezet kon worden waardoor een watergordijn voor de ingang ontstond. Een ander en enig voorbeeld van dergelijke grot met watergordijn is in het park Sonsbeek te vinden.

Waardering

De hermitage is van algemeen belang vanwege de cultuur- en architectuurhistorische waarde als zeer zeldzaam voorbeeld van een kluizenaarshut uit het derde kwart van de 19de eeuw, die behoort bij een door de tuinarchitect L.A. Springer ontworpen doolhof. Als zodanig is het ook van belang voor het oeuvre van Springer. Het object heeft ensemble- en situationele waarde als onderdeel van een doolhof in het bijzonder en als onderdeel van de historische

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

parkaanleg in het algemeen.

Hoofdcategorie

Kastelen, landhuizen en parken

Subcategorie

Tuin, park en plantsoen

Functie

Hermitage